

Sygn. akt IV CSK 792/14

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 19 listopada 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Mirosława Wysocka (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Dariusz Dończyk

SSN Wojciech Katner

w sprawie z powództwa M. F.

przeciwko Samodzielnemu Publicznemu Zespołowi Zakładów Opieki Zdrowotnej
w P.

o zadośćuczynienie,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 19 listopada 2015 r.,

skargi kasacyjnej powoda

od wyroku Sądu Okręgowego w O.

z dnia 21 marca 2014 r.,

I. uchyla zaskarżony wyrok w punkcie I, w części oddalającej apelację powoda co do kwoty 30000 (trzydziestu tysięcy) zł z odsetkami i w tym zakresie przekazuje sprawę Sądowi Okręgowemu w O. do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego;

II. oddala skargę kasacyjną w pozostałej części.

UZASADNIENIE

M. F. wniósł o zasądzenie od Samodzielnego Publicznego Zespołu Zakładów Opieki Zdrowotnej w P. zadośćuczynienia w kwocie 70 tysięcy zł za „cierpienia fizyczne i szkody moralne” z powodu nieudzielenia pomocy w dniu 16 grudnia 2004 r. w izbie przyjęć szpitala, bezpodstawnego hospitalizowania w okresie od dnia 24 stycznia do dnia 1 kwietnia 2005 r. oraz nieudzielenia pomocy w dniu 13 czerwca 2006 r. podczas ataku epilepsji.

Sąd Rejonowy w P. wyrokiem z dnia 21 marca 2014 r. zasądził od pozwanego na rzecz powoda kwotę 10 tysięcy zł z odsetkami od dnia 25 marca 2009 r. z tytułu zadośćuczynienia za szkodę doznaną w wyniku bezpodstawnego umieszczenia go w szpitalu psychiatrycznym; jako podstawę prawną orzeczenia powołał art. 445 § 1 i 2 k.c. Sąd oddalił żądania zadośćuczynienia za zdarzenia, które miały mieć miejsce w dniach 24 stycznia 2005 r. i 13 czerwca 2006 r. na podstawie ustalenia, że powód uzyskał prawidłową pomoc medyczną i nie wykazał, aby doznał jakiegokolwiek uszczerbku na zdrowiu w związku z działaniami pozwanego.

Zaskarżonym wyrokiem z dnia 21 marca 2014 r. Sąd Okręgowy w O. oddalił apelacje obu stron, przyjmując następujące podstawy rozstrzygnięcia.

Powód cierpi od wielu lat na chorobę afektywną dwubiegunową, w związku z którą był hospitalizowany w szpitalach psychiatrycznych. W dniu 24 stycznia 2005 r. na podstawie decyzji wezwanego przez rodzinę lekarza, w asyście policji, powód, który nie wyraził na to zgody, został przyjęty na oddział psychiatryczny pozwanego szpitala. Postanowieniem z dnia 31 marca 2005 r. Sąd Rejonowy w P. stwierdził brak podstaw prawnych do przyjęcia powoda do szpitala psychiatrycznego w trybie nagłym.

Okoliczności te stanowiły podstawę przypisania pozwanemu szpitalowi „bezprawności działania w postaci niezachowania nagłego trybu przyjęcia powoda na oddział psychiatryczny”. Naruszone zostało prawo człowieka do wolności i do swobodnego wyrażenia woli, co naraziło powoda na szkodę moralną, szczególnie dyskomfort, poczucie bezsilności, utraty bezpieczeństwa i autonomii.

Przy ocenie wysokości roszczenia należy jednak brać pod uwagę, że pozwany może odpowiadać tylko „za skutki ograniczone do konsekwencji niezachowania trybu przyjęcia” oraz uwzględnić fakt, że powód w chwili przyjęcia do szpitala znajdował się w maniakalnej fazie choroby i że podczas pobytu w szpitalu był poddany prawidłowemu leczeniu, a jego stan zdrowia uległ poprawie. Sąd Okręgowy podkreślił, iż „inna winna być odpowiedzialność za umieszczenie w zakładzie psychiatrycznym osoby zdrowej, a inaczej jest w przypadku kiedy wiadomym jest, że osoba cierpi na określone schorzenia psychiczne wymagające hospitalizacji, jak to było w niniejszym stanie faktycznym”. Powodowi, który z tego tytułu wnosił o zasądzenie 40 tysięcy zł, należy się zadośćuczynienie za szkodę moralną w kwocie 10 tysięcy zł, odpowiedniej „do stanu przeżyć powoda i cierpień jakich zaznał”.

Powód zaskarżył wyrok w pełnym zakresie, w jakim powództwo i apelacja zostały oddalone, opierając skargę kasacyjną na obu podstawach. Zarzucił naruszenie prawa materialnego - art. 445 § 1 i 2 k.c. w związku z art. 32 ust. 1 i 2 Konstytucji przez „błędną wykładnię i uznanie”, że kwota 10 tysięcy zł zadośćuczynienia jest odpowiednia, bowiem różna jest odpowiedzialność za umieszczenie w szpitalu osoby zdrowej i osoby cierpiącej na schorzenia psychiczne wymagające hospitalizacji. Powód zarzucił też naruszenie przepisów postępowania - art. 217 § 2 w zw. z art. 382 k.p.c. przez niezasadne „pominięcie” wniosku o przeprowadzenie dowodu z opinii zespołu lekarzy na okoliczność uszczerbku na zdrowiu poniesionego w związku z przymusowym leczeniem oraz art. 328 § 2 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. przez brak wyjaśnienia podstawy prawnej wyroku w zakresie oddalenia żądania o zadośćuczynienie w związku ze zdarzeniami, które miały miejsce w 2004 i 2006 roku. Na tych podstawach skarżący oparł wniosek o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w O.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Ostatni z wymienionych zarzutów kasacyjnych obejmuje wyłącznie niewskazanie podstawy prawnej tej części rozstrzygnięcia, której podstawą faktyczną było ustalenie, że w dniach 24 stycznia 2005 r. i 13 czerwca 2006 r. nie

doszło ze strony pozwanego szpitala do niewłaściwych działań w stosunku do powoda. W takim stanie rzeczy brak jest przesłanek do stwierdzenia możliwego wpływu zarzucanego (ewentualnego) uchybienia na wynik sprawy, czyli nieodzownego warunku skuteczności podstawy kasacyjnej przewidzianej w art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c. Brak usprawiedliwionej podstawy skargi uzasadniał jej oddalenie w zakresie żądań związanych z tymi zdarzeniami, czyli co do kwoty przewyższającej 40 tysięcy zł.

Tym samym do rozważenia pozostały zarzuty skierowane przeciwko nieuwzględnieniu w całości (do kwoty 40 tysięcy zł) żądania zadośćuczynienia z tytułu szkody niemajątkowej doznanej w wyniku przyjęcia powoda do szpitala psychiatrycznego bez jego zgody, bez właściwej podstawy prawnej. Przystąpienie do oceny tego zarzutu trzeba poprzedzić próbą uporządkowania zarówno podstawy roszczeń powoda, jak i stanowiska Sądu w zakresie prawnej podstawy zaskarżonego orzeczenia.

W pozwie powód domagał się zadośćuczynienia „za cierpienia fizyczne i krzywdy moralne”. W apelacji powód (reprezentowany przez adwokata) zarzucił naruszenie art. 448 k.c., w toku postępowania apelacyjnego jako podstawę prawną żądania powołał art. 445 § 2 k.c., a w skardze kasacyjnej zarzucono naruszenie „art. 445 § 1 i 2 k.c.”.

Gdy chodzi o prawne podstawy zasądzenia zadośćuczynienia, Sąd pierwszej instancji powołał art. 445 § 1 i 2 k.c., a Sąd drugiej instancji nie wskazał przyjętej podstawy prawnej orzeczenia.

Jako nieobjęty podstawami skargi poza rozważaniami pozostał, niepowołany także przez Sąd, przepis art. 448 k.c. będący autonomiczną podstawą roszczenia o zadośćuczynienie z tytułu naruszenia dóbr osobistych.

W ujęciu skarżącego, ale także Sądu (wyraźnie wysłowionego w pierwszej instancji, niezakwestionowanego przez Sąd odwoławczy), brak jest rozróżnienia pomiędzy normami zawartymi w dwóch jednostkach redakcyjnych artykułu 445 k.c. (§ 1 i § 2). Gdy chodzi o skarżącego, to jest on co prawda zobowiązany tylko do wskazania okoliczności faktycznych, na których opiera żądanie, nie jest natomiast odeń wymagane przytoczenie jego podstawy prawnej, ta podstawa może jednak

nie być obojętna, gdy pośrednio określa okoliczności faktyczne uzasadniające żądanie pozwu. Niewątpliwie jest jedynie to, że pierwotną przyczyną i źródłem szkody niemajątkowej doznanej przez powoda, stanowiącą podstawę jego roszczeń, jest pozbawienie wolności przez przyjęcie do szpitala psychiatrycznego.

Przepis art. 444 k.c. określa roszczenia o naprawienie szkody majątkowej na osobie, wynikającej z uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia; art. 445 k.c. przewiduje możliwość przyznania zadośćuczynienia jako postaci naprawienia krzywdy, czyli szkody niemajątkowej na osobie, w wypadku doznania krzywdy w związku z naruszeniem dóbr określonych w art. 444 k.c. (art. 445 § 1 k.c.) oraz w wypadku pozbawienia wolności (art. 445 § 2 k.c.).

Pozbawienie wolności jest samoistną podstawą przyznania zadośćuczynienia, które ma stanowić formę rekompensaty za negatywne przeżycia psychiczne wiążące się z samym faktem bezpodstawnego pozbawienia wolności, opisywane jako głęboki dyskomfort psychiczny, poczucie utraty autonomii, uczucia bezradności, osamotnienia, niepokoju o sprawy osobiste. Ta krzywda, niepowiązana z doznaniem uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia, i od nich niezależna, podlega naprawieniu na podstawie art. 445 § 2 k.c. Jeżeli natomiast ujemne przeżycia związane z faktem pozbawienia wolności wpłynęły na pogorszenie stanu zdrowia fizycznego lub psychicznego, poszkodowanemu przysługiwałoby roszczenie przewidziane w art. 445 § 1 k.c.

Chociaż Sąd Okręgowy nie powołał wprost podstawy prawnej orzeczenia, to z opisu krzywdy przyjętej za podstawę zasądzenia zadośćuczynienia wyraźnie wynika, że przyznał je w związku z samym faktem pozbawienia powoda wolności, a ściśle - w związku z ujemnymi przeżyciami łączącymi się z przymusowym przyjęciem do szpitala. Potwierdza to również powołanie się na ustalenie, że w wyniku przyjęcia powoda do szpitala nie doznał on uszczerbku zdrowia, a nawet przeciwnie - leczenie podjęte w szpitalu wpłynęło na jego stan zdrowia pozytywnie; wskazuje to na brak powiązania przyznanego zadośćuczynienia z uszczerbkiem zdrowia, którego dotyczy art. 445 § 1 k.c.

Z wywodów skarżącego, a także powołanych przezeń faktycznych i prawnych podstaw roszczenia, nie wynika, by dostrzegał on różnicę przesłanek

określonych w art. 445 § 1 i § 2 k.c. Ze sformułowania powołanej w skardze podstawy naruszenia przepisów postępowania należy wnosić, że roszczenia swoje wywodzi nie tylko z samego faktu doznania ujemnych przeżyć psychicznych związanych z umieszczeniem go w szpitalu, ale także z faktu niekorzystnych zmian stanu zdrowia, jakie miały być tego następstwem. W tym zakresie skarżący podniósł zarzuty naruszenia art. 217 § 2 w zw. z art. 382 k.p.c., które - jego zdaniem - doprowadziło do nieustalenia istotnej okoliczności czyli poniesienia uszczerbku na zdrowiu w wyniku leczenia w szpitalu. Zarzut ten jest nieprecyzyjnie sformułowany, gdyż podstawą faktyczną wyroku objęte jest ustalenie Sądu, że podczas pobytu w szpitalu powód poddany był leczeniu, który wpłynął na poprawę jego stanu zdrowia.

Zarzucając naruszenie art. 217 § 2 k.p.c. skarżący twierdzi, iż Sąd wadliwie pominął wniosek o przeprowadzenie dowodu z opinii zespołu biegłych lekarzy, pomimo że wniosek ten nie był spóźniony, a ponadto był zgłoszony na okoliczność, która nie została przez Sąd uznana za wykazaną zgodnie z twierdzeniem powoda. Zarzut ten nie utrzymuje się konfrontacji z uzasadnieniem zaskarżonego wyroku, z którego jasno wynika, że przyczyną oddalenia wniosku było niewykazanie podstaw do zakwestionowania przeprowadzonych w postępowaniu opinii biegłych lekarzy psychiatrów i internisty, ocenionych przez oba Sądy jako miarodajne i merytorycznie prawidłowe. Także w skardze nie zostały wskazane żadne konkretne mankamenty opinii biegłych lekarzy, ani inne argumenty mające przekonać, że istniała obiektywnie uzasadniona potrzeba przeprowadzenia dowodu z opinii innych lekarzy. Niezadowolenie strony z opinii biegłego i jej przeświadczenie, że dalsze opinie pozwolą na udowodnienie korzystnej dla niej tezy nie stanowi uzasadnionej przyczyny dopuszczenia dalszych dowodów z opinii kolejnych biegłych. Zarzut naruszenia przepisów postępowania jest zatem nieusprawiedliwiony.

W tej sytuacji pozostała do rozważenia kwestia prawidłowości zasądzenia zadośćuczynienia za krzywdę polegającą na negatywnych przeżyciach będących następstwem przymusowego przyjęcia do szpitala. Przyjęcie do szpitala psychiatrycznego bez zgody zainteresowanego jest równoznaczne z pozbawieniem

wolności w rozumieniu art. 445 § 2 k.c. i art. 5 ust. 1 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (Dz. U. 1993, Nr 61, poz. 284).

Wydane na podstawie art. 25 ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (tekst jedn. Dz. U. 2011, Nr 231, poz. 1375 ze zm.) postanowienie sądu opiekuńczego, jest orzeczeniem sądu właściwego do rozpatrzenia zgodności wymagań procesowych i materialnych, niezbędnych do ustalenia legalności pozbawienia wolności powoda. Stwierdzenie przez ten sąd, że brak było podstaw prawnych do przyjęcia powoda do szpitala bez jego zgody, przesądza o bezprawności działania pozwanego. W tym zakresie w pełni przekonujące i miarodajne jest stanowisko zajęte przez Europejski Trybunał Praw Człowieka w wyroku z dnia 28 maja 2013 r., ze skargi nr 53315/09 Baran przeciwko Polsce, wydane na podstawie art. 5 ust. 1 Konwencji. Nie wymagają szerszego odniesienia wywody skarżącego w tej kwestii, gdyż stanowisko Sądu Okręgowego nie jest z tą tezą sprzeczne.

W rezultacie, ocenie należało poddać wysokość zadośćuczynienia przyznanego powodowi. Przepis art. 445 k.c. nie rozstrzyga samodzielnie o przesłankach, od których zależy określenie „odpowiedniej” kwoty zadośćuczynienia; czynniki istotne zostały wypracowane w judykaturze, co jednak, z powodu nielicznych judykatów, nie dotyczy krzywdy wynikającej z pozbawienia wolności. Przydatne mogą być niewątpliwie ogólne wskazówki wypracowane na tle art. 445 § 1 k.c., w szczególności dotyczące kompensacyjnej funkcji zadośćuczynienia oraz powinności uwzględniania całokształtu okoliczności, w tym rodzaju naruszonego dobra, rozmiaru doznanych cierpień, ich intensywności, czasu trwania lub nieodwracalnego charakteru, ocenianych na podstawie kryteriów zobiektywizowanych i sprawdzalnych, lecz obejmujących także czynniki indywidualizujące dany przypadek.

Zarzut błędnej oceny „odpowiedniego” zadośćuczynienia skarżący oparł na wadliwym przyjęciu przez Sąd, że odpowiedzialność za umieszczenie w szpitalu osoby zdrowej powinna być „inna” niż w przypadku osoby, o której jest wiadomo, iż cierpi na schorzenia psychiczne wymagające hospitalizacji.

Zarzut jest uzasadniony, a teza przyjęta przez Sąd - fałszywa. Zastosowanie takiego kryterium nie daje się pogodzić z obowiązkiem równego traktowania i jest szczególnie rażące w sytuacji, w której Sąd nie wyjaśnił, jakie względy racjonalności, proporcjonalności i sprawiedliwości skłoniły go do tego rodzaju rozróżnienia. W tym zakresie podstawa naruszenia art. 445 § 2 k.c. jest niewątpliwie uzasadniona, tym bardziej, że z motywów zaskarżonego wyroku wynika, iż to błędne stanowisko Sądu miało istotny wpływ na określenie „odpowiedniej” sumy zadośćuczynienia.

Ustalenie kwoty „odpowiedniej” w rozumieniu art. 445 k.c. to kwintesencja orzekania w sprawach o zadośćuczynienie za krzywdę. Zrekompensowanie, w formie wymiernej, tego co jest niewymierne, wymaga uważnej i wnikliwej analizy wszystkich okoliczności, z których zasadnicze znaczenie przypada rozmiarowi doznanej krzywdy. Z uzasadnienia zaskarżonego wyroku nie wynika, by Sąd uwzględnił i rozważył wszystkie istotne czynniki, zarówno obiektywne, jak i subiektywne, wiadomo natomiast, że jeden z elementów wziął pod uwagę błędnie oraz że jednego istotnego - czasu trwania pobawienia wolności - nie wziął pod uwagę. Zarzut naruszenia art. 445 § 2 k.c. należało w tej sytuacji uznać za usprawiedliwiony.

Uzasadniało to uwzględnienie skargi kasacyjnej w części dotyczącej zadośćuczynienia za przyjęcie do szpitala psychiatrycznego bez podstawy prawnej i orzeczenie stosownie do art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.